

Технологічні особливості організації електронного каталогу НТБ Національного університету «Львівська політехніка»

ЗАДОРЖНА Марія Василівна

Бібліотекар I кат. НТБ Національного університету „Львівська політехніка”

Анотація

Представлено організацію електронного каталогу НТБ Львівської політехніки. Розглянуто технологічні особливості складання та редагування бібліографічних описів у електронному каталозі з використанням автоматизованої системи УФД/Бібліотека.

Ключові слова: *електронний каталог, бібліографічний опис, автоматизована система, належність, систематизація, каталогізація.*

Abstract

In article «Technological Peculiarities of the Electronic Catalogue Organization at the Scientific Library of Lviv Polytechnic National University» by M. Zadorozhna electronic catalogue organization at the Scientific Library of Lviv Polytechnic National University is presented. Technological peculiarities of forming and editing bibliographic descriptions using UFD/Library automated library system are described.

Keywords: *electronic catalogue, bibliographic description, automated system, affiliation, systematisation, catalogisation.*

Створення ефективної системи бібліотечно-інформаційного обслуговування неможливе без ведення,

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

оновлення і удосконалення інформаційно-пошукового апарату. Тому цей напрямок роботи залишається одним з основних в діяльності Наукової бібліотеки.

Сутність каталогізації становлять процеси, що забезпечують функціонування каталогів: складання бібліографічного опису та індексування документів, організація, ведення й редагування каталогів. Ефективне функціонування бібліотеки неможливе без добре організованих каталогів як у традиційній, так і в електронній формі. Питання каталогізації – одне з найскладніших і найважливіших у бібліотечній науці та практиці. Пріоритетним напрямом діяльності бібліотек різних видів є створення власних електронних каталогів (ЕК) [1].

Серед дослідників, які займаються питаннями каталогізації, у першу чергу слід відзначити науковців Харківської державної академії культури Е.Т. Карачинську, В. К. Удалову [2], В. В. Сєдих [3]. У різних аспектах досвід опрацювання документів висвітлюють фахівці з Національної бібліотеки України ім. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, обласних наукових бібліотек [4,5]. Їхні дослідження стали значним внеском у вітчизняне каталогознавство. Велику увагу функціонуванню бібліотечних каталогів у сучасних умовах приділяє відомий російський бібліотекознавець Е. Р. Сукіасян [6–9].

Питання ефективності використання довідково-пошукового апарату до фондів бібліотек турбують фахівців вже упродовж багатьох років. У галузевій періодиці та на наукових конференціях тривають дискусії щодо використання карткових каталогів чи відмови від їхнього ведення. Зокрема це питання вивчали теоретики і практики в галузі бібліотечної справи України: О. Онищенко [10], Н. Оністрат [11], В. Осаула [12]; Російської Федерації: Т. Єфременко, Т. Хлусович [13], І. Клим [14], Е. Постика [15], В. Скоробогатов [16]; Білорусії: Ю.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

Селиванова, Т. Масхулія [17], однак однозначного висновку вони не дійшли.

Досвіду опрацювання документів з використанням автоматизованих бібліотечних систем в НТБ Національного університету «Львівська політехніка» присвячено праці Д. Тарасова [18], Н. Сребродольської [19], З. Коваль [20].

У питанні організації, ведення та редагування каталогів і досі існує багато проблем, починаючи від вибору форми заголовка документа, систематизації за різними класифікаційними системами і предметизації документів, функціонування системи каталогів і картотек у цілому, поєднання й взаємне доповнення різних за формою каталогів (карткових, друкованих, електронних) і науковою організацією праці каталогізаторів. У першу чергу це пояснюється відсутністю координаційного центру з питань каталогізації на державному рівні, відомчою роз'єднаністю бібліотек, недостатністю державної підтримки бібліотек, зокрема фінансової [21].

Метою нашої роботи є систематизація та аналіз досвіду ведення електронного каталогу в НТБ Національного університету «Львівська політехніка».

До 2007 р. бібліотека вела традиційні каталоги на паперових носіях, з 2007 р. почався новий етап у каталогізації. У 2007 році була придбана бібліотечна програма «УФД / Бібліотека», яку бібліотека впроваджувала протягом 2007-2008 рр. Модуль опрацювання документів у системі передбачає складання бібліографічного опису документа, його класифікацію, створення каталогів тем.

У системі «УФД/Бібліотека» передбачено, що кожний бібліографічний опис може належати одній конкретній групі користувачів-бібліотекарів. Така група є своєрідним «власником» бібліографічного опису. Тільки співробітник даної групи може редагувати даний опис. Належність бібліографічного опису встановлюється за головною групою користувача-бібліотекаря,

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

який створив його і працює з ним. Таким чином, весь каталог поділяється на частини, за кожно з яких відповідає певна група працівників.

При опрацюванні і внесенні документів різними відділами існує розподіл їх за належністю:

- до структурних підрозділів: відділів: абонементів навчальної літератури, соціально-економічної літератури, наукової бібліографії, книгозберігання, комплектування, художньої літератури, наукового опрацювання, методичного;
- за технологічними циклами опрацювання документів: «до обробки», «помилки та недоробки», «редагування», «обробка з тематичним каталогом»;
- за групами документів: «обробка» (ретроконверсія авторефератів), «періодика»;
- бібліотекар: належить групі працівників, що створювали бібліографічні описи документів 1933-1940 рр.

У процесі впровадження системи «УФД/Бібліотека» з метою оптимізації роботи з заповнення форми «Бібопис документа» та для покращання якості бібліографічного опису документа було розширено випадючий список полів, згідно специфіки складу фондів бібліотеки:

- у формі «Каталог документів»: вид документа (книга, складова частина документа, електронний ресурс, журнал, автореферат та ін.);
- у формі «Бібопис документа»: тип літератури (навчальна, наукова, довідники, художня, офіційна, та ін.); місце видання; видавництво.

У зв'язку із введенням нових способів опрацювання документів у системі «УФД/Бібліотека» було змінено технологічний цикл «Шлях книги», який постійно доповнюється й удосконалюється.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

Процес опрацювання документів відбувається у 2 відділах: у відділі комплектування та у відділі наукового опрацювання літератури.

Відділ комплектування розпочинає створювати «Бібліографічний опис документа», заповнюючи поля «Автор», «Назва» та ін. Також у системі «УФД/Бібліотека» створено групу тем, об'єднаних однією назвою «**Технологічні класифікатори документів**». Група має підтеми, які дозволяють розділити бібліографічні описи за видами видань. Плануються до внесення електронні ресурси відкритого доступу.

Після заповнення основних полів, книги з відділу комплектування передаються у відділ опрацювання з належністю «**До обробки**». Група систематизації відділу наукового опрацювання ставить індекс «УДК» або «ББК» на документи, заповнюючи відповідні поля.

Часто трапляється так, щоб віднести документ до певної теми, якій відповідає його зміст, необхідно розширити теми класифікатора. Для цього у формі «**Визначення тем документа**», з випадуючого списку вибирається класифікатор, у формі «УДК» виділяється необхідний індекс. Якщо класифікатор не має відповідної деталізації індексу потрібно у цій же формі виділити індекс, який потребує деталізації та активізувати кнопку «**Додати тему**».

Важливим завданням, яке стоїть перед *групою систематизації* є ресистематизація розділів каталогу за індексами УДК, створення таблиць відповідності від однієї класифікаційної системи до іншої, згідно нових класифікаційних таблиць «*Універсальна десяткова класифікація (УДК)*» виданих Книжковою палатою України у 2002 р. [21]

Групою у першу чергу здійснено ресистематизацію найактуальнішої частини класифікаційної системи: розділу «Комп'ютерні науки» – з шифру 681.142– 681.142.9 на 004 за новими таблицями. Згідно з новою класифікацією в ЕК

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

переведено близько 10000 бібліографічних описів. Наступними стали розділи:

- 4 – «Мовознавство» на 811 – 5000 бібліографічних описів;
- 502.7 – «Екологія» на 504 – 1200 бібліографічних описів.

Група планує здійснити почергово ресистематизацію наступних розділів каталогу за індексами Універсальної десяткової системи: 621, 623, 624, 657, 69, 7, 51, 52, 53, 54, 66, 61, 678.

Після класифікації документів група систематизації передає книги до групи каталогізації. *Група каталогізації* відділу наукового опрацювання літератури виконує наступні процеси:

- перевіряє відомості внесені у форму «Бібліопис документа» відділом комплектування;
- доповнює необхідні поля та підполя;
- перевіряє шаблон каталожної картки та відправляє його для роздруку для поповнення генерального каталогу;
- передає книги у фонди;
- реєструє дублетні примірники в електронному каталозі «ЕК»;
- ставить відмітку в «ГАК», що дублетні примірники зареєстровані в «ЕК».

Через технологічний цикл «**Шлях книги**» у відділі наукового опрацювання літератури проходить сукупність документів, описи яких вносяться до ЕК:

- *нові надходження* (в т.ч. електронні ресурси);
- *ретроконвертовані* документи (в т.ч. активний фонд).

У 2009 році розпочато формування фонду електронних документів НТБ, який на сьогодні складається з:

- локальних електронних видань (гнучких магнітних дисків (дискет), оптичних дисків (CD-ROM, DVD-дисків);
- додатків до книжок та журналів на CD, DVD;
- електронних копій підручників, посібників, методичної навчальної літератури, отриманих з видавництва університету;

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

- електронних копій авторефератів дисертацій, отриманих від авторів;
- статей, тез конференцій та інших електронних матеріалів, отриманих від авторів.

Усього в ЕК знаходиться близько 264 тисяч документів, з них понад три тисячі електронних копій. Бібліотека отримує копії видань, що виходять друком у видавництві «Львівська політехніка» (наукові збірники, вісники, навчально-методична література) та автореферати дисертацій, що захищаються в університеті, які приєднуються до бібліографічних описів на друковане видання в ЕК. Щоправда, бувають випадки, коли до бібліотеки надходить лише електронний варіант видання.

Разом із авторефератом дисертації автори бібліотеці надають і електронну копію, яку приєднують в електронному каталозі до бібліографічного опису автореферату. Пропонують електронні варіанти своїх праць і окремі науковці нашого університету. Електронні документи (файл/група файлів), на дисках/флеш-накопичувачах, отримані від користувачів, передаються до Електронного архіву.

У процесі впровадження бібліотечної системи «УФД/Бібліотека» трансформується форма для створення опису електронних ресурсів, додано перелік полів до шаблону «Бібопис документа»: електронний ресурс, (підполя: вид та обсяг ресурсу, системні вимоги, умови доступу); депонована робота (підполя: місцезнаходження організація, дата депонування), непаперовий документ (підполя категорія документа, тип матеріалу електронного документа). Підполя, в свою чергу мають випадуючі списки: категорія документа – загальне визначення матеріалу, наприклад комп'ютерний файл; тип матеріалу електронного документа – магнітний диск, оптичний диск.

Особливої уваги заслуговують бібліографічні описи на фонд періодичних видань. В електронному каталозі фонд журналів (газет) формується з описів нових надходжень,

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

створених у відділі комплектування, а також внаслідок уведення активного фонду та ретроконверсії. На даний час у системі «УФД/ Бібліотека», з метою контролю за масивом нових надходжень періодичних видань створено належність «Періодика».

В обов'язки відділу наукового опрацювання літератури входить здійснення контролю за бібліографічними описами головних документів журналів (газет): правильністю опису, кількістю примірників, що надійшли за рік.

Одним із завдань із наповнення ЕК НТБ є ретроконверсія фондів бібліотеки – занесення інформації про документи у ЕК. Головні критерії успішності ретроконверсії – кількість правильних бібліографічних описів (назв документів) та примірників (інвентарних номерів) у ЕК. У кожній бібліотеці ретроконверсія фондів відбувається з врахуванням конкретних можливостей та вимог до якості інформації у ЕК. Введення бібліографічних описів документів здійснюється за принципом —*de visu*”, тобто з обов'язковим використанням інформації з реального документа, звіркою з документом. Ретроконверсією документів фонду займаються всі структурні підрозділи бібліотеки.

Відділ наукового опрацювання, згідно з технологічною необхідністю з метою покращання якості ЕК несе відповідальність за створені групи належностей:

«**До обробки**» – бібліографічні описи документів, які перебувають на стадії систематизації і каталогізації, з подальшою зміною належності на «Обробка з тематичним каталогом»;

«**Обробка з тематичним каталогом**» – відредаговані бібліографічні описи документів, що готові до розміщення в ЕК;

«**Обробка**» – ретроконвертовані автореферати;

«**Помилки і недоробки**». У цю групу відбираються бібліографічні описи документів: з незаповненими полями, без інвентарних номерів, пробілом на початку назви, та ін. Така

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

технологія дає змогу відстежувати групи описів документів з однотипними помилками, з якими потім працюють редактори.

«Редагування» (містить масив описів на документи, що були введені в результаті ретроконверсії працівниками відділів бібліотеки. Після редагування ці описи документів відносяться до належності «Обробка з тематичним каталогом».

Відділ наукового опрацювання літератури координує процес редагування електронного каталогу, який розпочато у 2008 році. Для цього було створено групу редакторів із числа найкваліфікованіших працівників бібліотеки відділів-фондоутримувачів.

Технологія редагування передбачає наступні процеси:

- виявлення дублетності;
- виправлення помилок у бібліографічних описах,
- додавання інформації, якої не вистачає; виправлення інвентарного номера; додавання інвентарного номера з карткового генерального каталогу;
- присвоєння бібліографічним описам документів індексів УДК / ББК.

Як уже зазначалося, нещодавно у зв'язку з виробничою необхідністю було створено ще одну тему «Технологічні класифікатори документів», яка містить групу підтем: «Конференції», «Методичні матеріали», «Монографії», «Підручники», «Посібники». Під час редагування і опрацювання документів здійснюється прив'язка до тих чи інших підтем, що дасть змогу оптимізувати збір статистичних даних, пришвидшити автоматизоване обслуговування, покращати роботу ЕК.

Щоб уникнути дублювання у відредагованих описах документів доступ до них відкрито лише співробітникам відділу опрацювання. Відповідальність за редагування електронного каталогу несе відділ наукового опрацювання.

Відділ наукового опрацювання літератури планує:

- розроблення плану підтримки (ведення) ЕК;

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

- редагування тем (УДК/ББК, «Технологічні класифікатори документів»);
- робота з електронними документами;
- проведення подальшої ресистематизації (створення таблиць відповідності від однієї класифікаційної системи до іншої, згідно нових класифікаційних таблиць),
- робота з групами належностей, відбір бібліографічних описів документів для передачі на редагування. Загалом це процес трудомісткий та потребує постійного оновлення та доповнення.

Електронний каталог (ЕК), відіграє в бібліотеці важливу роль, тому його створення є пріоритетним завданням автоматизації бібліотеки. ЕК відкриває швидкий і якісний доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки. Якість та ефективність ЕК обумовлюється комплексом методів і засобів, що визначають технологію його створення та використання. Електронні каталоги є одним із найважливіших бібліотечних ресурсів. Цей ресурс особливо цінний тоді, коли він знаходиться у всесвітній мережі, забезпечує цілодобовий доступ до відомостей про наявність документів у фондах бібліотеки.

Переваги електронного опрацювання документів очевидні це: інтенсифікація доступу до інформації, естетика інвентарних книг і карткових каталогів.

Нові технології опрацювання документів дозволять покращити якість електронного каталогу, змінити імідж бібліотеки, підвищити її авторитет не тільки в стінах університету, але й за його межами.

Список використаних джерел:

1. Цедік Т. Світовий досвід використання карткових каталогів у період інформатизації суспільства [Текст] / Т. Цедік, А. Приходько // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 10. – С. 14–16.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

2. Карачинська Е. Т. Бібліотечні каталоги : навч. посіб. / Е. Т. Карачинська, В. К. Удалова. – Х. : Основа, 1992. – 160 с.
3. Седих В. В. Бібліотечні каталоги як інформаційно-пошукові системи : навч. посіб. / В. В. Седих, Г. П. Терентьєва, В. К. Удалова ; Харків. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2003. – 193 с.
4. Гриб Н. Сучасні проблеми редагування алфавітних каталогів / Н. Гриб // Бібл. вісник. – 1997. – № 5. – С. 14–16.
5. Дідик М. Дослідження ефективності та якості алфавітних каталогів у ЛНБ ім. В. Стефаніка / М. Дідик // Бібл. вісник. – 1998. – № 3. – С. 19–21.
6. Сукиасян Э. Р. Библиотечные каталоги : метод. материалы / Э. Р. Сукиасян. – М. : Профиздат, 2002. – 192 с. – (Современная библиотека ; вып. 19).
7. Сукиасян Э. Р. Система каталогов и динамика развития в современной библиотеке / Э. Р. Сукиасян // НТБ. – 2006. – № 4. – С. 18–33.
8. Сукиасян Э. Р. Электронные каталоги / Э. Р. Сукиасян // Библиотека. – 2000. – № 3. – С. 31–33.
9. Сукиасян Э. Р. Каталогизация и классификация. Электронные каталоги и автоматизированные библиотечные системы : избр. ст. / Э. Р. Сукиасян. — СПб. : Профессия, 2010. – 536 с. – (Библиотека).
10. Онищенко О. Каталоги – інформаційне ядро бібліотек: роль і значення в період комп'ютеризації / О. Онищенко // Бібл. вісн. – 1997. – № 6. – С. 6–11.
11. Оністрат Н. Електронні та карткові інформаційно-пошукові системи бібліотеки: питання взаємодії / Н. Оністрат // Бібл. форум України. – 2007. – № 2. – С. 14–16.
12. Осаула В. Бібліотечна картково-каталожна ера: класика інформаційно-пошукових систем в електронному середовищі сучасних бібліотек / В. Осаула // Вісн. Книжкової палати. – 2009. – № 3. – С. 19–22.
13. Ефременко Т. Изучение использования каталогов и картотек в Сахалинской областной универсальной библиотеке в условиях автоматизации на основе анкетирования пользователей / Т. Ефременко, Т. Хлусович // Новая библиотека. – 2009. – № 4. – С. 20–23.
14. Клим И. Л. Каталогизация на пороге III тысячелетия / И. Л. Клим ; Центр информационных ресурсов USIS-St. Petersburg, Санкт-Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства» 25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

- Петербург, Россия. – Режим доступа: <http://www.qpntb.ru/win/inter-events/crimea98/doc2doc120.html>. – Загл. с экрану.
15. Постыка Е. Какой каталог выбрать? К вопросу о поисковых средствах / Е. Постыка // Библиотека. – 2002. – № 12. – С. 35–36.
 16. Скоробогатов В. М. Каталоги карточный и электронный: общее и особенное. Диалог профессионалов / В. М. Скоробогатов, Э. Р. Сукиасян // НТБ. – 2005. – № 12. – С. 15–24.
 17. Масхулия Т. Л. Электронный каталог Российской национальной библиотеки: новые проблемы и новые решения / Т. Л. Масхулия, Ю. Г. Селиванова // Труды Десятой Международной Конференции "Крым 2003" "Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества". – М., 2003. – Т. 1. – С. 189.
 18. Тарасов Д. О. Інформатизація Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка» / Д. О. Тарасов // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотечознавство та інформаційні технології. – Л., 2009. – Вип. 4. – С. 167–177.
 19. Сребродольська Н. В. Етапи створення електронного каталогу в НТБ Національного університету «Львівська політехніка» / Н. В. Сребродольська // Матеріали Третьої науково-практичної конференції «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства». – Л., 2011. – С. 359–368.
 20. Коваль З. М. Редагування електронного каталогу Науково-технічної бібліотеки Львівської політехніки як елемент системи управління якістю інформаційного обслуговування / З. М. Коваль // Матеріали Третьої науково-практичної конференції «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства». – Л., 2011. – С. 340–350.
 21. Традиційні каталоги наукових бібліотек освітянської галузі: організація, ведення й редагування : метод. рек. / І. Г. Лобановська, Р. П. Гаврилюк, О. Г. Помчалова та ін. ; за заг. ред. І. Г. Лобанової ; ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2006. – 166 с.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна